

ÖZDEP/Türkiye Davası

(23885/94)

Strazburg

8 Aralık 1999

USULİ İŞLEMLER

1. Dava, Sözleşme'nin 32. Maddesi'nin 1. fıkrası ve 47. Maddesinde öngörülen üç aylık süre içinde, 24 Eylül 1998 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ("Komisyon") tarafından, Sözleşme'nin eski 19. maddesi gereğince kurulan Mahkememize sunulmuştur. Dava bir Türk siyasi partisi olan ve Başkanı Sn. Mevlit İlik aracılığıyla hareket eden Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) tarafından, Sözleşme'nin eski 25. Maddesi uyarınca 16 Mart 1993 tarihinde Türkiye aleyhine Komisyona yapılan bir başvurudan (no. 23885/94) kaynaklanmıştır.

Komisyon'un talebi sözleşmenin eski 44. ve 48 (a) maddelerine ve Mahkeme A içtüzüğünün 32. Maddesinin 2. paragrafına dayanmaktadır. Talebin amacı davaya ilişkin gerçeklerin, davalı Devlet tarafından Sözleşme'nin 11. Maddesi kapsamındaki yükümlülüklerin ihlal edilip edilmediğine ilişkin bir kararın verilmesidir.

2. Eski 33. Maddenin 3. fıkrasının, (d) bendi uyarınca yapılmış olan soruşturmaya cevaben başvuru sahibi parti adli takibata katılmak istediklerini belirtmiş ve partiyi temsil etmek üzere İstanbul Barosu Avukatlarından Sn. Hasip Kaplan'ı vekil tayin etmişlerdir (eski içtüzük 30). Sonrasında zamanın Mahkeme Başkanı Sn. R. Bernhardt tarafından anılan avukata yazılı prosedürde Türkçe dilini kullanma izni vermiştir (Eski içtüzük 27 (3)).

3. Bu arada, Sekreter aracılığıyla hareket eden Sn. Bernhardt, Türkiye Cumhuriyeti ("Hükümet") Temsilcisinin, başvuru sahibi partinin avukatının ve Komisyon Delegesi Sn. Weitzel'in yazılı prosedürün organizasyonu hakkındaki görüşlerini bildirmelerini istemiştir (Eski içtüzük 37. (1) ve 38). Bunun sonucunda gönderilen talebe ilişkin olarak 15 Ekim 1998 tarihinde Sekreter, başvuru sahibi partinin görüşünü 6 Ocak 1999 tarihinde ve Hükümetin görüşünü 8 Şubat tarihinde almıştır.

4. 11. Nolu Protokolün 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonra ve anılan Protokolün 5. maddesinin 5. fıkrası uyarınca Dava Büyük Daireye

sunulmuştur. Heyet Türkiye adına re'sen seçilen Sn. R. Türmen'i (Sözleşme'nin 27. Maddesinin 2. Fıkrası ve Mahkeme içtüzüğünün 24. Maddesinin 4. Fıkrası), Mahkeme Başkanı Sn. L. Wildhaber, Mahkeme Başkan Yardımcısı Sn. E. Palm, Bölüm Yardımcıları Sn. M. Fischbach ve Sn. J.-P. Costa, (Sözleşme'nin 27. Maddesinin 3. Fıkrası ve İçtüzüğün 24. Maddesinin 3 ve 5(a) fıkrası) katılımını içermiştir. Heyet'in tamamlanması için atanan diğer üyeler Sn. A. Pastor Ridruejo, Sn. G. Bonello, Sn. J. Makarczyk, Sn. P. Kuris, Sn. F. Tulkens, Sn. V. Straznicka,

*Dışişleri Bakanlığı Çok Taraflı Siyasî İşler Genel Müdürlüğü tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olup gayriresmi tercümedir.

Sn. V. Butkevych, Sn. J. Casadevall, Sn. H.S. Greve, Sn. A. Baka, Sn. R. Maruste ve Sn. S. Botoucharova'dır (İçtüzüğün 24. Maddesi 3 veya 5 (b) fıkraları ile İçtüzüğün 100.

Maddesinin 4. Maddesi). Sonradan davaya devam edemeyen Sn. Palm, Sn. Straznicka ve Sn. Maruste'nin yerine yedek hakimler Sn. L. Caflisch, Sn. K. Jungwiert ve Sn. W. Thomassen atanmıştır (İçtüzüğün 24. Maddesinin 5. (b) fıkrası).

5. 12 Ocak 1999 tarihinde, İçtüzüğün 28. Maddesinin 4. Fıkrası uyarınca Heyet tarafından verilen Ogur – Türkiye (Başvuru No. 21594/93) kararı ile ilgili olarak davadan çekilen Sn. Türmen'i duruşmaya katılmaktan muaf tutmuştur.

2 Şubat 1999 tarihinde Hükümet *ad hoc* hakim olarak Sn. F. Gölcüklü'nün atandığını Sekreteryaya bildirmiştir (27. Maddenin 2. Fıkrası ve içtüzük 29).

6. Mahkeme'nin daveti üzerine (İçtüzük 49) Komisyon, Heyet nezdindeki takibata katılmak üzere üyelerinden biri olan Sn. j. C. Geus'u atamıştır.

7. Başvuru sahibi partinin avukatlarına Türkçe dilini kullanma yetkisi veren (İçtüzük 34'ün 3. fıkrası) Başkanın kararına uygun olarak duruşma, 22 nisan 1999 tarihinde Strazburg İnsan Hakları Mahkemesinde gerçekleştirilmiştir. Mahkeme duruşma öncesinde bir hazırlık toplantısı yapmıştır.

Mahkeme huzurunda hazır bulunanlar:

(a) Hükümet adına

Sn. D. Tezcan, *Ajan*,

Sn. Özmen,

Sn. D. Akgay, *Ajan Yardımcısı*,

Sn. F. Polat,

Sn. B. Keremoglu,

Sn. G. Acar,

Sn. M. Karali, *Danışmanlar*;

(b) *başvuran parti adına*
İstanbul Barosu Avukatlarından H. Kaplan, *Avukat*;

(c) *Komisyon adına*
Sn. J.-C. Geus, *Delege*.
Mahkeme Sn. Geus, Sn. Kaplan ve Sn. Tezcan'ın beyanlarını dinlemiştir.

DAVA ESASLARI

I. Dava Konusu Olaylar

A. ÖZDEP'in Kuruluşu

8. Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) 19 Ekim 1992 tarihinde kurulmuştur. Aynı günde kuruluşu İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir. Parti programı aşağıdaki alıntılarını içermiştir.

"... Kürtler, Türkler ve diğer ulusal azınlıklar tarafından başlatılan "Kurtuluş" Savaşı sonrasında Türkiye'de Saltanat kaldırılmış ve Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Cumhuriyet'in yegane amacı bir ulusal egemenliğin kurulmasıdır. Türkiye'yi Avrupa ile birleştirme çabaları boşa çıkmıştır. Türkiye kendisini vasatlıktan kurtaramamıştır.

Cumhuriyet'in ilk günlerinden bu yana belli partiler, sivil ve askeri bürokratlar ile işbirliği içinde iktidarı bir tekel altına almışlardır.

Bu tekelin korunması için iktidardakilerin politikası, Kürt halkının varlığını tanımayı reddetme ve en meşru haklarını bile göz ardı etme olmuştur.

Baskın olan "Türk" felsefesi, askeri ve şovenist propagandalar ve bir sürgün ve imha politikası aracılığıyla Kürt halkının en doğal hak ve taleplerini bastırarak şekilde günümüze kadar sürdürülmüştür. Kapitalist sisteme dayalı, "başta Kürt azınlıkları ve hatta Türkler de olmak üzere", azınlıkların bastırılması için tasarlanmış Devlet politikası çağdaşlaşma ve batılılaşma adına sürdürülmüştür.

Türkiye'nin ülke bütünlüğünün siyasi, ekonomik ve sosyal unsurlarında baskın olan bu politikası nedeniyle, Devlet tekelinin sona erdirilmesi mümkün değildir. Bu güç, nüfusun geniş çoğunluğunun çıkarlarına ters düşmektedir.

Ekonomik çıkarlarının korunması için mevcut durumu devam ettirmek üzere kuvvet kullanmaktadır. Böylece, Türk ve Kürt işçilerin menfaatlerinin korunmasına yönelik demokratik işlemlerin önünü kapatmaktadır.

Özgürlük ve Demokrasi Partisi, halklarımızın kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olacağı, barış ve kardeşliğin hüküm sürdüğü bir sistemi kurmayı teklif etmektedir.

Özgürlük ve Demokrasi Partisi halklar arasında dayanışma, birlik ve kardeşliği engelleyen tüm faşist, radikal, şovenist ve ırkçı hareketlerle veya teşkilatlarla mücadelede siyasi, demokratik ve ideolojik araçları kullanmaktadır.

İç ve dış politikada Özgürlük ve Demokrasi Partisinin amacı halklarımızın ve tüm işçilerimizin çıkarlarının korunmasıdır. *ÖZDEP* çeşitli ulusal veya dini azınlıklar ile her sosyo-mesleki sınıfın kültürel, mesleki, iktisadi ve siyasi değerlerinin koruyucusudur. Bir siyasi parti kurma hakkının tanınmasını amaçlamaktadır.

Partimiz dini ve ulusal azınlıklara diledikleri gibi ibadet etme, dini gereklerini yerine getirme, düşünce özgürlüğü ve gelenek kültür ve dillerine saygıyı teminat altına alacaktır. Her birey, özellikle radyo ve televizyon olmak üzere, medyayı kullanma hakkına sahip olacaktır.

ÖZDEP, Türk ve Kürt halklarını kapsayan bir sosyal düzenin ön koşullarının tespit edilmesi ve tanımlanmasına yönelik önerilere sahiptir.

ÖZDEP halklarımızı, ülkemizin refahı, doğal zenginliği ve maden kaynaklarının yegane sahibi olarak kabul etmektedir.

ÖZDEP halkların adil ve meşru bağımsızlık ve özgürlük mücadelesini desteklemektedir. Bu mücadelede onların yanındadır.

Partimiz genel seçim hakkı ile seçilmiş bir demokratik temsilciler meclisinin oluşturulmasını teklif etmektedir. Bu meclis Türk halkı, Kürt halkı ve diğer azınlıkların çıkarlarını temsil edecektir.

Bu halka özgü ve demokratik meclis, mevcut yasama meclisi ile aynı haklara sahip olacak ve halklarımızın ulusal egemenliğinin kefil olacaktır.

Halklar arasında kardeşlik ve dostluğun pekiştirilmesinde medya öncü kuvvet olacaktır. Bunlar, farklı kültürler ve diller için daha iyi bir yaklaşımı teşvik edecek ve nüfusun her kesiminin ulusal kimliğini teminat altına alacaktır. Halkların siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel hakların sağlanmasından sorumlu olacaklardır.

Din işlerine Hükümet müdahalesi olmayacak ve ilgili kurumların kontrolü altında olacaklardır.

Ezilen halkların kendi kaderini tayin etme hakkının korunması için partimiz her türlü kültürel, askeri, siyasi veya iktisadi çatışmaları ortadan kaldıracaktır.

Özgürlük ve Demokrasi Partisi, ülkenin kuruluşunda önemli bir rol oynayan Kürt ve Türk halklarının gönüllü birleşmesi için mücadele verecektir.

Özgürlük ve Demokrasi Partisi, sadece Kürt sorununun çözümlenmiş olması durumunda demokrasinin olabileceğini düşünmektedir. Bu sorun, özgürlük ve demokrasiyi destekleyen Türk ve Kürdü ilgilendirmektedir.

Özgürlük ve Demokrasi Partisi Kürt sorununa barışçıl ve demokratik bir çözüm bulunmasından ve Helsinki Nihai Senedi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi uluslararası hukuk araçlarına harfiyen uyulmasından yanadır.

Özgürlük ve Demokrasi Partisi, kendi kaderini tayin etme ve halkların eşitliğine dayanan demokratik bir çözümün bulunması için Kürt halkının kendi kaderini tayin etme hakkına tam saygı gösterecektir.

Mevcut yasalarımız ve hukuk sistemimizin işleyiş şekli kökten demokrasi dışı, insan hakları ve özgürlüklerine zıt ve sınıf çıkarları üzerine kurulmuştur. Kürt halkının kimliğini inkar etmekte ve her türlü işçi teşkilat veya birliğini yasaklamaktadır. Irkçı ve gericidirler.

Türk ve Kürt halkları ile azınlıkların kendilerine özgü kültürlerini geliştirme ve uygulamasına izin veren bir sistem oluşturulacaktır. Herkes, bir halk ve bir ulusun gelişimi açısından ön koşul teşkil eden ana dilinde eğitim hakkına sahip olacaktır.

Herkes kendi ana dilinde temel eğitim hakkına sahip olacaktır. İlkokuldan üniversiteye kadar olan tüm eğitim sistemi kişinin kendi ana diline dayalı olacaktır. Kişinin ana diline mahkeme davalarında öncelik tanınacaktır.

B. ÖZDEP'in Kapatılma Başvurusu

9. 29 Ocak 1993 tarihinde Yargıtay'daki Cumhuriyet Baş Savcısı (Baş Savcı), Anayasanın ilkelerinin ve siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin Kanunun ihlal edildiği gerekçesi ile *ÖZDEP*'in kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Partinin programında belirtilen içerik ve amaçların ülke bütünlüğünü ve Devletin laiklik özelliği ve ulusal birliğini yıkmak amacıyla yönelik olduğunu savunmuştur.

10. 25 Şubat 1993 tarihinde Anayasa Mahkemesi Başkanı, Baş Savcının başvurusunu *ÖZDEP* Başkanına göndererek savunmasına ilişkin ön savunmasını sunmasını istemiştir.

11. 29 Mart 1993 tarihinde *ÖZDEP*'in avukatları yazılı ön savunmalarını sunarak, bir duruşma talebinde bulunmuştur. Siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin Kanunun Anayasa tarafından güvence altına alınmış olan temel hakları ihlal eden hükümler içerdiğini savunmuşlardır. Ayrıca, partinin kapatılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Anlaşması, Helsinki Nihai Senedi ve Yeni Avrupa Paris Şartı gibi uluslararası sözleşmelerin hükümlerinin ihlaline neden olacağını belirtmişlerdir. Bir siyasi partinin, kapatılma korkusu nedeniyle Türk Anayasasına uygun bir ideolojiyi benimsemeye zorlanmasının kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir.

C. ÖZDEP'in Kapatılması

12. 30 Nisan 1993 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ndeki dava derdest iken,

ÖZDEP'in kurucu üyelerinin toplantısında ÖZDEP'in kapatılmasına karar verilmiştir.

13. 11 Mayıs 1993 tarihinde Baş Savcı tarafından anayasa mahkemesine davanın esasına ilişkin mütalaasını hazırlamıştır. ÖZDEP'in gönüllü kapatmaya gitmesinden dolayı esasa ilişkin mütalaasını sunmamıştır.

14. 14 Temmuz 1993 tarihinde Anayasa Mahkemesi, programının Devletin bölünmez bütünlüğünü ve ulusun birliğini bozmaya yönelik olduğu ve Anayasa ile siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin Kanununun 78 (a), 81 (a) ve (b) bölümlerini ihlal ettiği gerekçesi ile ÖZDEP'in kapatılmasına karar vermiştir. Karar Cumhuriyet Baş Savcısı, Millet Meclisi Başkanı ve Başbakanlığa sunulmuştur. Anayasa Mahkemesinin kararı 14 Şubat 1994 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi ilk olarak, siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin Kanununun 108. bölümü uyarınca ÖZDEP'in gönüllü feshine ilişkin kararının, davanın açılış tarihinden sonra gerçekleştiği gerekçesi ile ilgili mahkemenin davanın esasına ilişkin karara varmasını etkilemediğini belirtmiştir.

Esasa ilişkin olarak, başlangıçta Anayasa Mahkemesi etnik kökeni ne olursa olsun, Türk topraklarında yaşayan herkesin ortak kültür ile birleştirilmiş bir bütün olduğunu vurgulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan insanların bütünü "Türk milleti" olarak adlandırılmıştır. "Türk ulusunu" oluşturan farklı etnik gruplar, çoğunluk ve azınlıklar olarak ayrılmamaktadır. Mahkeme, Anayasa kapsamında vatandaşlar arasında etnik veya ırk kökenine bağlı olarak herhangi bir siyasi veya hukuki ayırımın yapılamayacağını; herhangi bir ayrıma tabi olmaksızın tüm Türk vatandaşlarının her türlü medeni, siyasi ve iktisadi haklardan faydalanabileceğini vurgulamıştır.

Anayasa Mahkemesi, özellikle Kürt kökenli Türk vatandaşları açısından Türkiye'nin her bölgesinde ilgili şahısların diğer Türk vatandaşları ile aynı haklara sahip olduğunu belirtmiştir. Kürt kökenli vatandaşların Kürt kimliklerini ifade edebilmesinin yasaklanmış olmaması nedeniyle, bunun Anayasa'nın Kürt kimliğinin varlığını inkar ettiği anlamına gelmediğini, Kürt dilinin tüm özel tesisler, işyerleri, basın, sanat ve edebiyat eserlerinde kullanılabileceğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi, hemfikir olmasa dahi herkesin Anayasa hükümlerine uymak zorunda olduğu ilkesini vurgulamıştır. Anayasa'nın farklılığın vurgulanmasını engellemediğini, ancak ırk ayırımına dayalı ve anayasal düzenin yok edilmesini hedefleyen propagandayı yasakladığını belirtmiştir. Lozan Anlaşması uyarınca, ayrı bir dil veya etnik kökene sahip olmanın bir grubun azınlık olarak değerlendirilmesi için yeterli olmadığına işaret etmiştir.

ÖZDEP'in programının içeriği ile ilgili olarak, Anayasa Mahkemesi anılan programın Türkiye'de kendi kültürü ve dili ile ayrı bir Kürt halkının mevcut olduğu varsayımına dayalı olduğunu belirtmiştir. Programda Kürtlerin demokratik hakları tamamen göz ardı edilen, ezilen bir halk olarak betimlenmiştir. Anayasa Mahkemesine göre ÖZDEP Kürtler için kendi kaderini tayin etme ve bir "bağımsızlık savaşını" başlatma hakkı olduğunu desteklemektedir. Terör örgütü ile aynı statüde olduğu ve kendi bünyesinde bir ayaklanmaya teşvik içerdiği kanaatindedir.

Laiklik ilkesine ilişkin olarak, Anayasa Mahkemesi *ÖZDEP*'in programının, din işlerinin din kurumlarının kendi kontrolü altında olması gerektiği gerekçesi ile Hükümet'in Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasına ilişkin bir teklif içerdiğini belirtmiştir. Laiklik ilkesinin anlamının açıklanmasından sonra, mahkeme Hükümet'in Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasını desteklemenin laiklik ilkesinin yıkılmasına hizmet etmek olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir. *ÖZDEP*'in programının, siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin Kanunun 89. bölümüne aykırı olduğu sonucuna varmıştır.

Anayasa Mahkemesi Yeni bir Avrupa için Paris Şartı'nın ırkçılık, etnik husumet ve terörizmi kınadığını ve Helsinki Nihai Senedinin ulusal sınırların ve ülke bütünlüğünün dokunulmazlığını teminat altına aldığına işaret etmiştir. *ÖZDEP*'in faaliyetlerinin Anayasa'nın 11. maddesinin 2. fıkrası ve Sözleşmenin 17. Maddesinde öngörülen sınırlamalara tabi olduğu sonucuna varmıştır.

II. İlgili İç Hukuk

A. Anayasa

15. Anayasa'nın ilgili hükümleri şu şekildedir:

Madde 2

"Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir."

Madde 3, 1. Fıkrası

"Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçe'dir."

Madde 6

"Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir."

...

Egemenliğin kullanılması, hiç bir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz...."

Madde 10, 1. Fıkra

"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Madde 14, 1. Fıkra

"Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar. "

Madde 66, 1. Fıkrası

“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.”

(Eski) Madde 68

“Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. ...

Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasi partiler, önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve Kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz.

Sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç islenmesini teşvik edemez.”

(Eski) Madde 69

“Siyasi partiler tüzükler ve programlarında belirtilenin dışında faaliyetler ile iştilal edemez ve Anayasanın 14. maddesinde belirtilen, temelli kapatmaya ilişkin sınırlamaları göz ardı edemezler.

...

Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur

...

Bir siyasi partinin kuruluşundan hemen sonra, Cumhuriyet Başsavcısı öncelikli olarak tüzük ve programının ve kurucu üyelerinin yasal konumunun Anayasa ve ülkenin kanunlarına uygun olduğunu doğrular. Ayrıca faaliyetlerini de denetler.

Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi'nce kesin olarak karara bağlanır.

Temelli kapatılan bir siyasi partinin tüm düzeylerdeki kurucu üyeleri ve yöneticileri yeni bir siyasi partinin kurucu üyesi, yöneticisi veya mali denetçisi olamazlar ve daha önceden kapatılmış olan partinin üyelerinin çoğunluğunun oluşturduğu yeni bir parti kuramazlar. ...”

B. Siyasi Partilerin Kuruluşuna İlişkin 2820 Sayılı Kanun

16. Siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin 2820 Sayılı Kanunun ilgili hükümleri aşağıdaki şekildedir:

Bölüm 78

“Siyasi partiler:

(a) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şekli; ... Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline, bayrağına, milli marşına dair hükümlerini; ... egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu; .... egemenliğin kullanılmasının belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmayacağı ... hükmünü;

Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, dil, ırk, renk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak;

Amacını güdemez veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler.

...

(c) Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamazlar ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.

Bölüm 80

“Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı Devleti tekliği ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.”

Bölüm 81

“Siyasi partiler :

(a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

(b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.”

Bölüm 89

“Siyasi partiler, laiklik ilkesi doğrultusunda, ... görevleri yerine getirmek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığının, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136'ncı maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler.”

Bölüm 90(1)

“Siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri Anayasa ve Kanun hükümlerine aykırı olamaz.

Bölüm 95

“Temelli kapatılan siyasi partilerin kapatılma tarihinde üyeliği devam eden; kurucuları, genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile her kademedeki yönetim ve disiplin kurulu üyeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi siyasi parti grubu üyeleri başka bir siyasi partinin kurucusu, yöneticisi ve deneticisi olamazlar. Bunlardan fiilleriyle siyasi partinin kapatılmasına neden olanlar on yıl süreyle başka bir siyasi partiye alınamazlar ve milletvekilliği için aday olamazlar.”

Kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir siyasi parti de kurulamaz.”

Bölüm 96(3)

“Komünist, anarşist, faşist, teokratik, nasyonal sosyalist, din, dil, ırk, mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla da siyasi partiler kurulamaz veya parti adında bu kelimeler kullanılmaz.”

Bölüm 101

“Anayasa Mahkemesince bir siyasi parti hakkında kapatma kararı:

(a) Parti tüzüğüne veya programının ... bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan hükümlerine aykırı olması,

(b) Parti büyük kongresince, merkez karar ve yönetim kurulunca .... bu Kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı karar alınması veya genelge veya bildiriler yayınlanması veya parti genel başkanı veya genel başkan yardımcısı veya genel sekreterinin sözü edilen bu maddeler hükümlerine aykırı olarak sözlü ya da yazılı beyanda bulunması,

hallerinde verilir.

101. bölümde belirtilen kanunun 4. kısmı, özellikle yukarıda anılan 90(1) ve 96(3) bölümlerini içermektedir.

Bölüm 107(1)

“Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan siyasi partinin bütün malları Hazineye geçer.”

Bölüm 108

“Bir siyasi partinin kapatılması için dava açıklandıktan sonra o partinin yetkili organı tarafından verilen kapanma kararı, Anayasa Mahkemesinde açılmış bulunan kapatma davasının yürütülmesine ve kapatma kararı verilmesi halinde doğacak hukuki sonuçlara hükmedilmesine engel değildir.

KOMİSYON HUZURUNDA YAPILAN TAKİBAT

17. ÖZDEP Komisyon’a 21 Mart 1994 tarihinde başvurmuştur. Sözleşme’nin 9, 10, 11 ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmiştir.

18. Komisyon başvurusunun (no. 23885/94) kabul edildiğini 2 Eylül 1996 tarihinde bildirmiştir. 12 Mart 1998 tarihli raporunda (Sözleşme’nin eski 31. Maddesi), Madde 11’in ihlal edildiği, 9 veya 10. maddeler kapsamında ayrı bir hususun olmadığını ve Madde 14’ün ihlal edilip edilmediğinin ayrıca incelenmesine gerek bulunmadığı yönündeki görüşünü (yirmi bir oya karşı bir oy ile) bildirmiştir. Komisyon’un görüş ve rapor ekinde bulunan muhalif görüşün tam metni bu kararın eki olarak sunulmuştur.

MAHKEMEYE YAPILAN NİHAİ SUNUMLAR

19. Dilekçesinde Hükümet Mahkeme’den aşağıdaki hususların dikkate alınmasını talep etmiştir:

“(1) Anayasa Mahkemesi tarafından 14 Temmuz 1993 tarihinde karar verilmeden önce, *ÖZDEP*’in kurucu üyelerinin 30 Nisan 1993 tarihinde partinin kapatılması için bir karar aldığı gerekçesi ile mağdur olduğunu iddia edemeyeceğini;

(2) Yasal veya yasadışı yollardan olmak üzere mümkün olan tüm vasıtalarla Devletin ülke bütünlüğünü ihlal ettiği gerekçesi ile *ÖZDEP*’in kapatılmasının bir demokratik toplum içinde gerekli ve anılan demokratik topluluğun uygulamak istediği meşru hedef ile orantılı olduğunu ve dolayısıyla Sözleşme’nin 11. maddesinin ihlal edilmediğini;

(3) Müdahalenin 11. Maddenin 2. fıkrası uyarınca meşru olduğu gerekçesi ile İnsan Hakları Sözleşmesinin 9, 10 veya 14. maddelerinin ihlal edilmediğini;

(4) Başvuru sahibi tarafından dayanak teşkil edilen Maddeler ihlal edilmediğinden dolayı Sözleşme’nin 41. Maddesinin geçerli olmadığını.”

20. Başvuru sahibi Sözleşme’nin 9, 10, 11 ve 14. maddelerinin ihlal edildiğinin kabulü ile 41. Madde uyarınca adil tazmine karar verilmesini talep etmiştir.

HUKUK AÇISINDAN

I. Sözleşmenin 11. Maddesinin İhlal Edildiği İddiası

21. Özgürlük ve Demokrasi Partisinin (*ÖZDEP*) temsilcisi, partinin kapatılmış olması ve yöneticilerinin herhangi bir başka siyasi partide benzeri görevler almaktan men edilmesi ile, aşağıda metni verilen Sözleşme’nin 11. maddesince güvence altına alınan dernek kurma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir.

“1. Herkes barışçı amaçlarla toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve bunlara katılmak haklarına sahiptir.

2. Bu haklarının kullanılması, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde olarak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, barış ve düzenin sağlanması ve suç işlemenin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler ve güvenlik güçleriyle devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında yasal sınırlamalar konmasına engel değildir.”

A. Hükümet’in Ön İtirazları

22. Hükümet Mahkeme huzurunda, 14 Temmuz 1993 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasından çok önce, 30 Nisan 1993 tarihinde kendiliğinden kapatılmış olması nedeniyle *ÖZDEP*'in kapatma işleminin mağduru olarak kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. Kendiliğinden kapanmaya bağlı olmaksızın, Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararının parti liderlerinin aynı isim ve statüde yeni bir parti kurmasını engellemek üzere verildiğini bildirmiştir. *ÖZDEP*'in liderlerinin Mahkeme nezdindeki başvurusunu kendi adlarına yapmış olması halinde kapatmanın mağdurları olduğunu iddia edebileceğini; ancak bunun yapılmadığını belirtmiştir.

23. Mahkeme huzurundaki duruşmada, Komisyon Delegatesi kanaatına göre Komisyon huzurundaki takibatların kabulü aşamasında itirazda bulunmadığından ve Komisyonun da re'sen başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin bir gerekçe bulamadığından Hükümet'in anılan itirazlarını sunmasına ilişkin *estoppel* bulunduğunu belirtmiştir. Ancak, istisnai olarak Komisyon Sözleşme'nin eski 31. Maddesi uyarınca hazırlanan raporda *ÖZDEP*'in durumuna ilişkin hususun incelenmesinin uygun olacağı görüşüne re'sen varmıştır. Buna rağmen, anılan hususun Hükümet'in Komisyon nezdinde anılan itirazı yapmamasından kaynaklanan *estoppel*'i ortadan kaldırmadığını belirtmiştir.

24. Başvuran parti, anılan itirazın ilk kez Mahkeme huzurunda sunulmasında Hükümet'in *estoppel*'e tabi olduğunu belirtmiştir. Mahkeme'den, partinin kendiliğinden kapatılmasının tek amacının Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının yöneticileri üzerindeki etkisinden kurtulmak olduğu gerekçesiyle, mağdur konumunda olduğunu kabul etmesini istemiştir.

25. Mahkeme, Hükümet'in halen Sözleşme'nin 34. Madde kapsamında, *ÖZDEP*'in bir mağdur konumunda bulunmadığına ilişkin olarak yapmış olduğu ön itirazın daha önce Komisyon huzurunda yapılmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla kendilerine karşı bir *estoppel* mevcuttur (bkz., diğerlerinin yanı sıra 25 Kasım 1997 tarihli Zana - Türkiye Kararı, Kararlar ve Hükümler Raporları 1997-VII, s. 2546, Madde 44). Ancak anılan husus Komisyon tarafından re'sen incelenmiştir. Buna rağmen Hükümet aleyhine bir *estoppel*'in mevcut olduğuna karar verilmesi halinde, Hükümet'in Komisyon tarafından re'sen incelenmiş olan ve Mahkeme huzurunda bir soruşturma konusu teşkil eden bir noktaya ilişkin temsillerde bulunma hakkından mahrum edilmiş olacaktır. Bu iki taraflı usul ve eşit müdafaa hakkı (silahların eşitliği) ilkelerine aykırı düşmektedir. Sonuç olarak, zamanında yapılmamış olmasına rağmen Hükümet'in itirazını sunmasına izin verilmesi gerekmektedir.

26. İtirazın esasına ilişkin olarak, Mahkeme *ÖZDEP*'in liderlerinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması durumunda, herhangi bir siyasi kurumda benzeri bir görev almalarının yasaklanması şeklinde meydana gelebilecek etkilerden kurtulmak amacıyla partisini kendiliğinden kapattıklarını kabul etmektedir (bkz. yukarıdaki 16. maddede anılan siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin Kanununun 95. bölümü). Bu açıklama, siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin Kanununun 108. bölümü ile de desteklenmektedir ki, bu bölümde gönüllü olarak kapatılmış olan partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmak üzere mevcudiyetinin sağlanması partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması nedeniyle ortaya çıkacak

sonuçlara tabi olmasını sağlamaktır (bkz. yukarıdaki paragraf 16). Bu sebeple, ÖZDEP'in liderlerinin partilerini kapatma kararı, derneklerin liderlerinin ve üyelerinin 11. Madde kapsamında tanınmasını sağlayacak şekilde özgürce yapılmamıştır.

Ek olarak Mahkeme tarafından belirtildiği üzere, siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin kanunun 108. bölümü şu hükmü içermektedir; “Bir siyasi partinin kapatılması için dava açıklandıktan sonra o partinin yetkili organı tarafından verilen kapanma kararı, Anayasa Mahkemesinde açılmış bulunan kapatma davasının yürütülmesine ve kapatma kararı verilmesi halinde doğacak hukuki sonuçlara hükmedilmesine engel değildir.” Bu nedenle, iç hukuka göre kendiliğinden kapanan bir partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması amacıyla mevcudiyetini koruduğundan, Hükümet Mahkeme huzurunda, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatma kararı verildiğinde ÖZDEP'in zaten mevcut olmadığını savunmayacaktır (bkz. ilgili değişiklikler ile birlikte, 24 Eylül 1992 tarihli Kolompar – Belçika kararı, A Serisi, No. 235-C, s. 54, madde 32 ile 29 Ekim 1992 tarihli Open Door and Dublin Well Woman – İrlanda kararı, A 246-A Serisi, s. 22, Madde 42).

Sonuç olarak Hükümet'in ön itirazının reddi gerekmektedir.

B. Şikayetin Esası

1. Müdahalenin Mevcut Olup Olmadığı

27. Mahkeme huzurunda bulunan tüm taraflar ÖZDEP'in kapatılmasının, üyelerinin dernek kurma özgürlüğüne bir müdahale teşkil ettiğini kabul etmektedir. Mahkeme de aynı görüştedir.

2. Müdahalenin Meşru Olup Olmadığı

28. Anılan müdahale, “kanunlar tarafından öngörüldüğü, 2. paragraf kapsamında bir veya daha fazla meşru amaca yönelik olup, bu amaçların demokratik bir topluluk içinde elde edilmesi için gerekli olduğu durumlar haricinde 11. maddenin ihlalini teşkil etmektedir.

(a) “Kanunlar tarafından öngörülme”

29. Anayasa Mahkemesi tarafından emredilen önlemlerin Anayasa ile siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin 2820 Sayılı Kanununun 78, 81 ve 89. bölümlerine (bkz. yukarıdaki 15 ve 16. paragraflar) dayalı olduğundan müdahalenin “kanunlar tarafından öngörüldüğü” ortak görüştür.

(b) Meşru amaç

30. Hükümet, müdahalenin çeşitli meşru amaçlara hizmet ettiğini savunmuştur: asayişsizliğin önlenmesi, başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması ve ülkenin toprak bütünlüğü de dahil olmak üzere, milli güvenliğin sağlanması.

31. Başvuran parti, Türk toplumu için herhangi bir tehdit unsuru oluşturduğunu inkar etmiştir.

32. Komisyon söz konusu önlemlerin Madde 11’de belirtilen “meşru amaçlardan” asgari birine yönelik olduğunun kabul edilebileceği görüşündedir: Ülke bütünlüğünün ve dolayısıyla “milli güvenliğin” korunması.

33. Mahkeme de Komisyon ile aynı görüşü paylaşmaktadır.

(c) “Demokratik toplum içinde gereklilik”

i. *Mahkeme huzurunda bulunanların iddiaları*

(α) Başvuran parti

34. Başvuran taraf, parti programında Kürt sorununa demokratik barışçıl ve uluslararası hukuka uygun bir çözüm taraftarı olduğunu açıkça belirtmiştir. Partinin Türkiye’nin bölünmesini amaçladığını düşünmenin yanlış olduğunu savunmuştur. Aksine, partinin eşitlik ve gönüllülük bazında ülkeyi oluşturacak olan Türk ve Kürt halklarının birliği için çalışmak istediğini belirttiğinden, ÖZDEP’in programı ülkenin bir bütün olarak kalması gerektiğini vurgulamıştır. ÖZDEP’in program ve faaliyetlerinde bulunan herhangi bir hususun bir ayrımcı hedef gütmeyeceğini ve bu hususun da bölücü faaliyetlerde bulunmayı bir suç olarak kabul eden Ceza Kanunu’nun 125. Maddesi kapsamında henüz parti liderleri için herhangi bir davanın açılmadığı gerçeği ile de teyit edilmiştir.

Kürt sorunu halen Türkiye’nin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biridir. Anılan sorunun boyutu dikkate alındığında, siyasi partilerin çözümler arayıp teklif etme hakkından ziyade bu siyasi partiler için bir görevdir. Ancak, otoritelerin gözünde bir partinin sadece “Kürt” kelimesini kullanması, kapatılması için yeterli sebep teşkil etmektedir. ÖZDEP’e olan da budur: Hem Cumhuriyet Başsavcısı, hem de Anayasa Mahkemesi suçlamalarını programda geçen “Kürt”, “Kürt halkı”, “azınlık” ve “halklar” kelimelerine dayandırmıştır. Dahası programın, Kürtleri bir azınlık olarak tanımlamadığını veya Kürtlerin özel muameleye tabi tutulması veya Türk nüfusundan ayrılması için bir çağrıda bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca, programda partinin gerçek niyetini yansıtmayan tek bir cümle bulunmamaktadır. Bu nedenle bir partinin programında sadece Kürt sorununa adil, demokratik ve barışçıl bir çözüm için çalışmayı amaçlaması nedeniyle yasaklanmasının, 11. Maddenin ihlaline yol açtığını belirtmiştir.

(β) Hükümet

35. Hükümet, ÖZDEP programında bulunan amaçların Türk nüfusunun bir kısmını isyana veya Türke Devletinin anayasal ilkelerine uygun olmayan yeni bir siyasi düzen veya kanunların oluşturulması gibi yasadışı hareketlere teşvik etmeye yatkın olduğunu belirtmiştir.

ÖZDEP’in, ana teması olarak Türk Devleti tarafından azınlıkların ve özellikle Kürtlerin sözde ezilmesini seçerek, demokratik özgürlükleri Türkiye’yi bölme çabası için kullandığını belirtmiştir. Halkın kendi kaderini tayin etme hakkına gönderme yaptıktan sonra, ÖZDEP parti programında şu sözleriyle silahlı

mücadeleyi açıkça desteklemiştir: “ÖZDEP halkların adil ve meşru bağımsızlık ve özgürlük mücadelesini desteklemektedir. Bu mücadelede yanlarındadır”. Anılan fikirler, amacı Devlet’in bölünmez bütünlüğünü yıkmak ve Türk nüfusunun belli bir bölümünün isyana teşvik edilmesi olan terör örgütünün yasadışı eylemlerinin onaylanması anlamına gelmektedir.

Ayrıca, ÖZDEP programında Kürt kökenli nüfus için kendi kaderini tayin etme hakkını savunmuştur; Kendi kaderini tayin etme Anayasaya aykırı olmakla kalmayıp, Türk ulusunun bütünlüğünü ve Devletin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye attığından, aynı zamanda Sözleşme kapsamında korunmak için de uygun değildir.

Ayrıca, ÖZDEP’in hedefinin Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Sosyalist Parti’nin aksine demokratik müzakere kurallarına uymak yerine bir tarafta nüfusun bir kesiminin desteğini alarak ve diğer yanda terör örgütü tarafından verilen savaşı onaylayarak ülkenin bölünmesi olduğundan dolayı, Türkiye Birleşik Komünist Partisi (30 Ocak 1998 tarihli Mahkeme kararı, Raporlar, 1998-I, s. 1) ve Sosyalist Parti (25 Mayıs 1998 tarihli karar, Raporlar, 1998-III, s. 1233) davalarından farklıdır.

Nüfusun bir kesiminin, ki bu davada Kürt kökenli olanların, kendi kaderini tayin etme hakkına ilişkin propaganda Türk Anayasasına aykırı olmakla kalmayıp, Türk nüfusu arasında huzursuzluğa neden olabilecektir. Kuruluşundan bu yana bir üniter yapıda olan ve Anayasa’nın 10. maddesi uyarınca “Herkes[in], dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit” olduğu Türkiye gibi bir ülkede, anılan propaganda kaçınılmaz olarak, Türk nüfusunun belli kesimlerinde şiddetli geçimsizliklere sebebiyet verecektir.

Sonuç olarak, mevcut davanın tarihçesi ve özellikle de teröre karşı mücadelenin sebebiyet verdiği zorluklar da dikkate alınarak, anayasa Mahkemesi tarafından gerekçe gösterilen deliller bazında ÖZDEP’in Türkiye’deki terörün sebebiyet verdiği sorunlarda bir sorumluluğa sahip olduğu sonucuna varılması mümkün olmuştur. Parti’nin kapatılmasının orantısız bir önlem olmayıp ve dolayısıyla Sözleşme’nin 11. Maddesinin ihlaline sebebiyet veremeyeceğini belirtmiştir.

(γ) Komisyon

36. Komisyon 11. Maddenin ihlal edildiği yönünde görüş bildirmiştir. İlk olarak ÖZDEP’in tüzüğünün partinin yapı açısından demokratik olduğuna işaret etmiştir. Siyasi hedeflerini sadece kanuni vasıtalar ile elde etmeye çalışmıştır. Gerçekten de, Cumhuriyet Başsavcısı da Anayasa Mahkemesinde aksini iddia etmemiştir. Ayrıca, ÖZDEP’in Türkiye’deki demokratik ve çoksesli sistemin ortadan kaldırılmasını amaçladığı veya ırk ayrımı şeklinde temel insan haklarının ihlalini teşvik ettiği gösterilmemiştir.

Ayrıca, ÖZDEP’in programının Kürt asıllı Türk vatandaşlarının durumu ile ilgili bölümünün şiddet veya diğer demokratik veya anayasal olmayan araçların kullanımı ile ilgili bir teklif içermemektedir. Aksine, program karşılaşılan sorunlara münhasır olarak demokratik ve siyasi çözümler önermiştir. Ayrıca, Devletin anayasal düzeninin yıkılması veya şiddet kullanarak bir Kürt Devletinin kurulması

için uç noktadaki gruplar veya terör grupları için bir teşvik içermemektedir.

ii. Mahkeme'nin değerlendirmesi

37. Mahkeme, kendi bağımsız rolüne ve başvurunun özel şartlarına rağmen, 11. Maddenin de 10. Maddenin ışığında değerlendirilmesi gerektiğini tekrarlamıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün korunması, Madde 11'de belirtilen toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüklerinin amaçlarından biridir. Bunlar özellikle demokrasinin çoksesliliğinin ve düzgün işleyişinin sağlanması açısından siyasi partilerin temel görevleri için geçerlidir.

Mahkeme tarafından daha önce de bir çok kez belirtildiği üzere, çokseslilik olmaksızın demokrasi olamaz. Bu nedenle, 10. Madde kapsamında belirtilen haliyle ifade özgürlüğü 2. paragrafa tabi olarak, sadece lehte alınanlar veya zararsız veya kayıtsız olanlar için değil, aynı zamanda kırıncı, şok ve rahatsız edici "bilgi" ve fikirler" için de geçerlidir.

Faaliyetlerinin, ifade özgürlüğünün topluca kullanımına ilişkin bir bölüm teşkil etmesi nedeniyle siyasi partiler, Sözleşme'nin 10. Madde ve 11. Maddesinin korunmasını isteme haklarına sahiptir (bkz., yukarıda anılan Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri Kararı, ss. 20-21, 42-43. Madde).

38. Mevcut davada, ilk olarak Anayasa Mahkemesinin 14 Temmuz 1993 tarihli *ÖZDEP*'i kapama kararında belirtilen gerekçeler, Anayasa ve siyasi partilerin kuruluşuna ilişkin kanunun 78(a) ve (81) (a) ve (b) bölümlerinin ihlal edilmesi suretiyle, Devletin bölünmez bütünlüğüne ve ulusun birliğine zarar verme olarak gösterilmiştir. Anayasa Mahkemesinin kanaatine göre program, Türkiye'de kendine özgü bir kültürü ve dili olan ayrı bir Kürt halkının mevcut olduğu varsayımına dayanmıştır. Programda Kürtler, demokratik hakları tamamen gözardı edilen ezilen insanlar olarak sunulmuştur. *ÖZDEP*, Kürtler için kendi kaderini tayin etme hakkını istemiş "bağımsızlık savaşı" haklarını desteklemiştir. Görüşü terör örgütü ile aynıdır ve kendi içinde bir isyana teşvik etmektedir. Bu da kapatılmayı haklı kılmıştır (bkz. yukarıdaki 14. paragraf).

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi, programında Hükümet'in Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (dini işlerin dini kurumların kendi kontrolü altında olması gerektiği gerekçesi ile) kaldırılmasını savunarak, *ÖZDEP*'in laiklik ilkesini yıkmaya çalıştığını düşünmüştür. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin kurulmasına ilişkin Kanunun 89. bölümünün ihlal edildiğini kabul etmiştir.

39. Bu etkenlerin ışığı altında Mahkeme söz konusu alıntılarını içeriğini dikkate almalı ve *ÖZDEP*'in kapatılması için haklı sebep teşkil edip etmediğini tespit etmelidir.

Birinci hususa ilişkin olarak, Mahkeme araştırmasını yaparken birinci görevinin kendi görüşlerini ilgili ulusal yetkililerin görüşlerinin yerine koymak değil, anılan yetkililerin insiyatifleri doğrultusunda verdikleri kararların 11. Madde kapsamında incelenmesi olduğunu yinelemektedir. Bunu yaparken de, Mahkeme özellikle ulusal yetkililerin kararlarını ilgili olayların kabul edilebilir şekilde değerlendirmelere dayandırdığından emin olmalıdır (bkz., yukarıda anılan Sosyalist Parti ve Diğerleri

kararı, s. 1256, Madde 44).

40. *ÖZDEP*'in programının incelenmesi üzerine, Mahkeme şiddet kullanımı, bir isyan veya diğer şekillerde demokratik ilkelerin reddedilmesine yönelik herhangi bir çağrı tespit edememiştir. Bu, Mahkeme'nin kanaatine göre dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur (bkz., 8 Temmuz 1999 tarihli Okçuoğlu – Türkiye Kararı, Raporlar 1999, s. ..., madde 48). Bunun aksine, program içinde önerilen siyasi projenin uygulanmasında demokratik kurallara uyulması gerektiği vurgulanmıştır. Diğer hususların yanı sıra, *ÖZDEP*'in “genel seçim hakkına sahip şahıslar tarafından seçilen temsilcilerden oluşan bir demokratik meclisin oluşturulmasını teklif etmekte” ve “Kürt sorununa Nihai Helsinki Senedi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi uluslararası sözleşmelere harfiyen riayet eden barışçı ve demokratik bir çözümü savunduğunu” belirtmektedir (bkz. yukarıdaki 8. paragraf).

Ancak Hükümet, “*ÖZDEP*'in “*ÖZDEP* halkların bağımsızlık ve özgürlük için verdiği haklı ve meşru mücadelede halkları desteklemektedir. Bu mücadelede halkların yanındadır.” ifadesi ile silahlı mücadeleyi açıkça desteklediği” kanaatindedir”

Mahkemenin anılan ifadenin *ÖZDEP*'in belli siyasi taleplerde bulunduğunu düşünmesine rağmen, anılan ifadede halkı şiddet kullanmaya, demokrasi kurallarını çiğnemeye teşvik edecek herhangi bir husus tespit edememiştir. Bu açıdan ilgili bölüm, Avrupa Konseyi'nin üye devletlerinde siyasi açıdan etkin olan diğer kurumların programlarında bulunan bölümlerden ayırt eden herhangi bir husus içermemektedir.

41. Anayasa Mahkemesi ayrıca *ÖZDEP*'i programında “Kürtler ve Türkler” olmak üzere iki ulusun belirtilmesi ve Türk ulusunun birliği ve Türk Devletinin toprak bütünlüğüne zarar verecek şekilde azınlıkların mevcudiyetine ve bunların kendi kaderini tayin etme haklarına gönderme yapma konusunda da eleştirmiştir.

Mahkeme, söz konusu metinler birlikte ele alındıklarında, temelde – demokratik kurallar çerçevesinde – “Türk ve Kürt halklarını kapsayan bir sosyal düzen” kurmak olan bir siyasi projeyi amaçladığını belirtmektedir. Programın başka yerlerinde “Özgürlük ve Demokrasi Partisi ülkenin kuruluşuna katılmış olan Kürt ve Türk halklarının gönüllü birliği için kampanya başlatmaktadır” ibaresi kullanılmıştır. *ÖZDEP*'in programında ayrıca “ulusal ve dini azınlıkların” kendi kaderini tayin etme hakkına gönderme yaptığı doğrudur; ancak bağlam içinde ele alındığında, bu kelimeler insanları Türkiye'den ayrılmaya teşvik amacına değil, teklif edilen siyasi projenin Kürtlerin özgür irade ile, demokratik şekilde ifade edilen izni ile desteklenmesinin gerektiğinin vurgulanmasına yöneliktir.

Mahkeme, anılan siyasi projenin Türkiye Devleti'nin mevcut ilkeleri ve yapıları ile uyumlu olmamasının demokratik kuralları ihlal etmediği görüşündedir. Demokrasi açısından herhangi bir zarara sebebiyet vermemesi kaydıyla, bir Devletin mevcut düzenleme şeklini sorgulayanlar da dahil olmak üzere, çeşitli projelerin önerilmesi ve görüşülmesi demokrasinin temel unsurlarındandır (bkz. yukarıda anılan Sosyalist Parti ve Diğerleri kararı, s. 1257, Madde 47). Aynı husus, *ÖZDEP*'in Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasına ilişkin teklifleri için de geçerlidir.

42. Söz konusu bölümlerin halkça benimsenenden daha farklı bir siyasi tasarım içermediğini söylemek imkansızdır. Ancak, aksine işaret eden başka bir somut eylem olmadığında, “ÖZDEP’in programının gerçekliğine ilişkin şüphe duyulması için herhangi bir neden mevcut değildir. Bu nedenle, ÖZDEP sadece ifade özgürlüğünü kullanması nedeniyle cezalandırılmıştır.

43. Mahkeme yukarıda anılan hususların ışığı altında, ÖZDEP’in kapatılmasının demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığının bir başka deyişle, bir “zorunlu sosyal gereksinimi” karşılayıp karşılamadığı veya “amaçlanan meşru hedef ile orantılı” olup olmadığını tespit etmek durumundadır (bkz. yukarıda anılan Sosyalist Parti ve Diğerleri kararı, s. 1258, Madde 49).

44. Demokrasinin düzgün şekilde işlemesine ilişkin siyasi partilerin önemli rolü açısından (bkz. yukarıda anılan Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri kararı, s. 17, madde 25), siyasi partiler söz konusu olduğunda, 11. Madde kapsamında belirtilen istisnalara harfiyen uyulması gerekmektedir; anılan partilerin dernek kurma özgürlüğüne ilişkin sınırlamaları sadece inandırıcı ve zorunlu nedenler haklı kılacaktır. 11. Maddenin 2. fıkrası anlamında bir gerekliliğin mevcut olup olmadığının tespitinde Akit Devletler, sadece sınırlı bir takdir marjına sahip olup, bu da bağımsız mahkemeler tarafından verilenler de dahil olmak üzere, tabi olduğu kanun ve kararları kapsayan Avrupa denetimi ile paralel gitmektedir (a.g.e. s. 22, Madde 46).

Ayrıca, Mahkeme daha önceden demokrasinin başlıca özelliklerinden birinin, yıldırıcı olanlar da dahil olmak üzere, bir ülkenin sorunlarının şiddete başvurulmaksızın diyalog içinde çözümlenmesi için fırsat sağladığına karar vermiştir. Demokrasi ifade özgürlüğü ile gelişmektedir. Bu açıdan, Devlet nüfusunun bir kısmının durumunun alenen görüşülmesini istemesi ve demokratik kurallara uygun olarak ilgili herkesi hoşnut edecek çözümleri bulmak üzere ulusun siyasi hayatına katılmak istemesi nedeniyle bir siyasi grubun engellenmesi için herhangi bir meşru sebep bulunmamaktadır (bkz. yukarıda anılan Sosyalist Parti ve Diğerleri kararı, s. 1256, 45. madde).

45. Mahkeme, mevcut davada söz konusu müdahalenin radikal olduğuna işaret etmektedir: ÖZDEP derhal yürürlüğe girmek üzere temelli kapatılmış, aktifleri tasfiye edilerek kanunen Hazineye devredilmiş ve yöneticileri benzeri siyasi faaliyetlerden men edilmiştir. Anılan sıkı önlemler ancak en ciddi davalarda uygulanabilecek türdendir.

46. Mahkeme ÖZDEP’in programındaki ilgili bölümlerin, eleştiri ve talepleri dile getirmek suretiyle, bu açıdan demokrasi ilkeleri ve kurallarına uygunluğun sorgulanmasını gerektirmediğine ilişkin görüşünü daha önce bildirmiştir.

Mahkeme, başta terörizm ile ilgili mücadele olmak üzere, huzurunda bulunan davaların tarihçesini dikkate almaktadır (bkz. yukarıda belirtilen Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri Kararı, s. 27, Madde 59). Bu bağlamda Hükümet, ÖZDEP’in Türkiye’de terörizmden kaynaklanan sorumlulukta pay sahibi olduğunu belirtmiştir (bkz. yukarıdaki 35. paragraf). Ancak Hükümet, ÖZDEP’in herhangi bir önemli faaliyet yapmak için çok kısıtlı bir zaman içinde anılan durumun nasıl oluştuğunu açıklamakta başarısız olmuştur. Parti 19 Ekim 1992 tarihinde kurulmuş

ve kapatılması için birinci başvuru 29 Ocak 1993 tarihinde yapılmış ve ilk olarak 30 Nisan 1993 tarihinde kurucu üyelerinin kararı ile kapatılmış ve sonrasında 14 Temmuz 1993 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Olası herhangi bir tehlike olsa olsa *ÖZDEP*'in programından kaynaklanacak olup, burada da Hükümet, demokrasi ve barışçıl çözümlere olan bağlılıklarına rağmen *ÖZDEP*'in programındaki söz konusu bölümlerin Türkiye'deki terörizmi körüklediğini ikna edici şekilde açıklayamamıştır.

47. Yukarıda anılan bulgular açısından, ilgili bölümlerin yazarının Sözleşme içinde bulunan hakları ve özgürlüklerin yok edilmesine yönelik faaliyette bulunma veya eylemleri gerçekleştirmek üzere Sözleşme'ye dayalı olarak hareket ettiğini belirten herhangi bir husus bulunmadığından 17. Maddenin dikkate alınması gerekmemektedir. (bkz., ilgili değişiklikleri ile birlikte yukarıda anılan Sosyalist Parti ve diğerleri kararı, s. 1259, Madde 53).

48. Sonuç olarak *ÖZDEP*'in kapatılması amaçlanan hedef açısından orantısız olup, dolayısıyla bir demokratik toplumda gereksizdir. Bu da Sözleşmenin 11. Maddesinin ihlal edildiği anlamını taşımaktadır.

II. Sözleşmenin 9, 10 Ve 14. Maddelerinin İhlal Edildiği İddiası

49. Başvuran parti ayrıca Sözleşme'nin 9, 10 ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Şikayetleri 11. Madde kapsamında incelenen hususlar ile ilişkili olduğundan Mahkeme, bunların ayrı ayrı incelenmesinin gerekmediği kanaatine varmıştır.

III. Sözleşmenin 41. Maddesinin Uygulanması

50. Sözleşmenin 41. Maddesi şu hükümleri içermektedir:

“Mahkeme tarafından Sözleşme veya protokollerinin ihlal edildiğinin tespit edilmesi ve ilgili Yüksek Akit Tarafın yerel hukukunun sadece kısmi bir tazminatı öngörmesi durumunda, Mahkeme gerektiğinde mağdur olan tarafın adil şekilde tazmin edilmesini öngörebilir.”

A. Maddi zarar

51. *ÖZDEP* maddi tazminat için 500,000 Fransız Fransı (FRF) tutarında zarar talebinde bulunmuştur. Anılan tutar partinin kuruluşu, tesislerinin kiralınması, kuruluş ile ilgili olarak parti üyelerinin seyahat ve konaklama ücretleri, özellikle seçimlere katılmak üzere yapısının 40 ilde kurulması ve broşürlerin bastırılması ve dağıtımına ilişkin giderlerden oluşmaktadır.

52. Hükümet, *ÖZDEP*'in adil tazmine ilişkin taleplerin fahiş ve tamamen dayanaktan yoksun olduğunu savunmuştur. Mahkeme tarafından herhangi bir ihlalin tespit edilmesinin yeterli adil tazmin teşkil edeceğini öne sürmüştür. İddia edilen maddi zarar ile ilgili olarak, bunun davanın bulguları ile herhangi bir neden sonuç ilişkisine sahip olmadığını belirtmiştir.

53. Komisyon Delegesi, Mahkeme'nin yukarıda belirtilen Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Sosyalist Partisi davalarında varılan karardan farklı bir karara varılması için herhangi bir neden olmadığı görüşündedir.

54. Mahkeme, başvuran tarafın taleplerini desteklemek üzere herhangi bir delil sunmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, talebi kabul edemeyecektir (Mahkeme İç Tüzüğü'nün 60. Maddesinin 2. fıkrası; bkz., 25 Mayıs 1998 tarihli Sosyalist Parti ve Diğerleri – Türkiye Kararı, Raporlar 1998-III, s. 1261, Madde 67).

B. Manevi Zararlar

55. *ÖZDEP* ayrıca kapatılmadan kaynaklanan manevi zararın tazmini için FRF 200,000 talep etmiştir.

56. Hükümet bu tutarın da fahiş olduğunu belirtmiştir. Bir ihlalin mevcut olduğunun tespit edilmesinin her türlü manevi zarar açısından yeterli tazmin teşkil edeceğini savunmuştur.

57. Mahkeme, *ÖZDEP*'in kapatılmasının kurucuları ve üyeleri için oldukça hüsrana verici olması gerektiği kanaatindedir. Mahkeme, başvuran partinin kurucuları ve üyelerinin manevi zararının tazmini için, Mahkeme nezdinde bulunan takibata ilişkin olarak (bkz. yukarıdaki 1. paragraf) Sn. Mevlüt İLİK'e ödenmesi gereken meblağı FRF 30,000 tutarında tespit etmiştir.

C. Masraflar ve Giderler

58. *ÖZDEP* 120,000 FRF Anayasa Mahkemesi nezdinde ve Strazburg'da temsil edilmesi için verilen avukatlık ücreti ve buna ilişkin çeviri, yazışma ve seyahat giderleri için 80,000 FRF olmak üzere masraf ve giderler için 200,000 FRF talebinde bulunmuştur.

59. Hükümet ilk olarak *ÖZDEP*'in Anayasa Mahkemesi nezdindeki temsiline ilişkin giderlerin, Strazburg kurumları nezdindeki takibat ile bağlantılı olmadığı gerekçesi ile dava ile bağlantılı olmadığını iddia etmiştir. Ek olarak, tam ve detaylı bir hesap bildirimi olmadığından, *ÖZDEP*'in avukatı tarafından mevcut takibata ilişkin masraf ve giderlerin ödenmesine ilişkin talebin desteklenmesi için sunulan belgelerin doğrulanmasının imkansız olduğunu savunmuştur. Son olarak Hükümet, Türkiye'deki benzer davalar için ödenen ile karşılaştırıldığında tutarların abartılı olduğunu belirtmiştir. Dava basit niteliktedir ve fazla bir çalışma gerektirmemiştir. Adil tazminin muhatap Devlet içindeki sosyo-ekonomik durumu yansıtması ve haksız kazanç kaynağı teşkil etmemesi gerektiğini savunmuştur.

60. Mahkeme, giderlerin Sözleşme'nin 41. Maddesi kapsamında alınabilmesi için bunların gerçekte ve zorunlu olarak tahakkuk etmiş olduğunun ve nicelik açısından makul olması gerektiğini vurgulamaktadır (bkz., 25 Mart 1999 tarihli Nikolova – Bulgaristan kararı, Raporlar 1999-..., s. ..., Madde 79). Bu bağlamda, Mahkeme tarafından Sözleşme'nin ihlal edildiğinin tespit edilmesi durumunda, başvuru sahibine sadece Sözleşme kurumları nezdindekiler için değil, aynı zamanda ihlalin önlenmesi veya düzeltilmesi için ulusal mahkemeler nezdinde yapılan harcama ve giderlerin de ödenmesine karar verilebileceği dikkate alınmalıdır (bkz., 21 Ocak 1999 tarihli Van Geyseghem – Belçika kararı, Raporlar 1999-..., s. ..., Madde

45).

Mevcut davada, ÖZDEP'in Anayasa Mahkemesi nezdinde temsiline ilişkin giderlerinin partinin kapatılmasını engellemek için tahakkuk ettirilmiştir. Anılan kapatma, yukarıda tespit edilen ihlale yol açmıştır (bkz. yukarıdaki 49. paragraf). Sonuç olarak kapatma takibatı adil tazminat ile ilişkilidir.

Ancak Mahkeme, ÖZDEP tarafından avukatın ödeme talep ettiği çalışma saatlerine ilişkin ayrıntı sunmamıştır. İtüzüğün 60. Maddesinin 2. fıkrası uyarınca talep edilen tutara karar vermeyecektir. Adil bazda değerlendirme ile masraf ve giderler için Sn. Mevlüt İlik'e 40,000 FRF ödenmesine karar vermiştir.

C. Temerrüt Faizi

61. Mahkeme işbu kararın düzenlenmiş olduğu tarihte, eldeki verilere göre tespit edilmiş olan yıllık %3.47 oranına tekabül eden Fransa'da uygulanan yasal faiz oranının uygulanmasının yerinde olacağı kanaatine varmıştır.

YUKARIDA BELİRTİLEN GEREKÇELERE DAYANARAK MAHKEME

1. 1. Hükümetin ön itirazının *reddine*;
2. Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin talebin *kabulüne*;
3. Sözleşme'nin 9, 10 veya 14. Maddelerinin ihlal edilip edilmediğine ilişkin incelemeye *yer olmadığına*;
4. (a) Üç ay içinde, ödeme tarihinde geçerli olan kur üzerinden Türk lirasına çevrilmek üzere manevi zarar için 30,000 (otuz bin) Fransız frangı ve harcama ve masraflar için 40,000 (kırk bin) Fransız Frangı tutarının davalı Devlet'ten tahsil edilerek başvuru sahibi partinin temsilcisi olan Sn. Mevlüt İlik'e *ödenmesine*;
- (b) Yukarıda belirtilen üç aylık sürenin sona ermesinden ödeme tarihine dek bu tutarlar için yıllık %3.47 faiz oranı uygulanmasına;
5. Adil tazmin konusundaki diğer taleplerin *reddine*;

ilişkin oybirliği ile alınan işbu kararı İngilizce ve Fransızca olmak üzere, 8 Aralık 1999 tarihinde Strazburg'da bulunan İnsan Hakları Binası'ndaki halka açık oturumda düzenlemiştir.

İmza: Luzius Wildhaber
Başkan

İmza: Paul Mahoney
Sekreter

